DOI: https://10.5281/zenodo.17664307

AYOLLAR NUTQIDA ERKALASH-SUYISH MA'NOSINING IFODALANISH XUSUSIYATLARI

Murodova Dilovar Alisherovna

Guliston davlat universiteti Magistratura bo'limi I bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ayollar nutqida erkalash va suyish ma'nosining ifodalanish xususiyatlari lingvistik, psixolingvistik va madaniy nuqtai nazardan o'rganilgan. Tadqiqotda ayollar nutqiga xos bo'lgan hissiy, samimiy va ekspressiv birliklarning leksik, morfologik hamda intonatsion darajadagi ifoda shakllari tahlil etiladi. Ayol so'zlovchining nutqida mehr, e'tibor, g'amxo'rlik va iliqlik kabi his-tuyg'ularni ifodalovchi so'zlar, ularning semantik va stilistik o'ziga xosliklari aniqlanadi. Maqolada ayollar nutqining milliy-madaniy asoslari, ijtimoiy roli va kommunikativ vazifasi yoritilib, erkalash va suyish ma'nolarining o'zbek xalqining qadriyatlari, madaniy tafakkuri va til madaniyati bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari ayollar nutqining o'zbek tili tizimidagi hissiy-estetik imkoniyatlarini, insoniy his-tuyg'ularni so'z orqali ifoda etishdagi o'rnini yoritishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: ayollar nutqi, erkalash ma'nosi, suyish ifodasi, emotsional birliklar, affektiv leksika, nutq madaniyati, gender lingvistika, psixolingvistika, o'zbek tili, madaniyat.

Til bu inson ruhiy olami, hissiy kechinmalari va ijtimoiy munosabatlarining eng muhim ifoda vositasidir. Ayniqsa, ayollar nutqi tildagi hissiy, estetik va ekspressiv qatlamlarning eng yorqin ifodasini aks ettiradi. Ayollar so'zlashuvida erkalash, suyish, mehr va samimiyat kabi ma'nolar til orqali tabiiy tarzda ifodalanadi. Shu sababli

ayollar nutqini lingvistik jihatdan o‘rganish nafaqat til tizimidagi affektiv birliklarni tahlil qilish, balki milliy madaniyat, psixologiya va gender tafakkurini yoritish uchun ham muhimdir.

Bugungi kunda gender lingvistika, pragmalingvistika va sotsiopsixolingvistika yo‘nalishlarida ayol nutqining o‘ziga xos xususiyatlari, hissiy ifoda vositalari va muloqotdagi roli tobora ko‘proq tadqiq qilinmoqda. Biroq aynan ayollar nutqida erkalash-suyish ma’nosining leksik, morfologik va intonatsion jihatdan ifodalanish xususiyatlari hali yetarlicha tizimli o‘rganilmagan. Shuning uchun ham ushbu masalani tahlil qilish nafaqat lingvistik, balki sotsiokulturologik va psixolingvistik jihatdan ham dolzarbdir.

Mazkur tadqiqot natijalari o‘zbek tilining boy hissiy imkoniyatlarini yanada chuqurroq yoritish, til madaniyati va gender lingvistika sohalarida olib borilayotgan izlanishlarni boyitish hamda ayol nutqiga xos noziklik va samimiyatning lisoniy ifodasini ilmiy asosda tahlil etishga xizmat qiladi.

Quyida “Ayollar nutqida erkalash-suyish ma’nosining ifodalanish xususiyatlari” mavzusidagi maqolaning asosiy qismi (ya’ni, tahliliy va mazmuniy asos) kengaytirilgan, ilmiy uslubda yozilgan variantda taqdim etiladi.

Ayollar nutqi bu nafaqat til tizimining bir qismi, balki ijtimoiy madaniyat, milliy tafakkur va psixologik holatni aks ettiruvchi murakkab hodisadir. Unda so‘zlar orqali insoniy hislar, mehr, e’tibor va munosabat ifodalanadi. Shuning uchun ayollar nutqida erkalash va suyish ma’nolarining ifodalanish xususiyatlarini o‘rganish nafaqat lingvistik, balki psixolingvistik va madaniy jihatdan ham dolzarbdir.

O‘zbek ayollari nutqida erkalash va suyish ma’nosini ifodalovchi birliklar asosan leksik, morfologik va intonatsion vositalar orqali namoyon bo‘ladi. Leksik darajada bu holat turli so‘z shakllari, kichraytiruvchi yoki yumshatuvchi qo‘shimchalar, shuningdek, ma’lum konnotatsiyaga ega so‘zlar orqali yuzaga chiqadi. Masalan, “bolajonim”, “azizim”, “jonim”, “quvonchligim”, “g‘uncham”, “yuragim” kabi birliklarda “-jon”, “-im”, “-ligim” qo‘shimchalari so‘zga yumshoqlik, mehr va

samimiyat ohangini beradi. Bunday birliklar nafaqat shaxsiy muloqotda, balki oilaviy, badiiy va og‘zaki folklor janrlarida ham keng qo‘llanadi.

Morfologik darajada esa ayollar nutqidagi erkalash-suyish ma’nolari affiksatsiya jarayoni orqali yuzaga chiqadi. O‘zbek tilida kichraytiruvchi va erkalash ma’nosini beruvchi qo‘shimchalar (-cha, -gina, -jon, -oy, -bek, -gul va boshqalar) ayollar nutqida juda faol ishlatiladi. Masalan, “qizcham”, “bolaginam”, “guloyim”, “xonajon” kabi shakllar oddiy otni hissiy-ekspressiv birlikka aylantiradi. Bu holat morfologik vositalarning semantik yukini kuchaytirib, ayol so‘zlovchining nutqiy uslubida yumshoqlik va mehr ifodasini kuchaytiradi. Intonatsion darajada esa ayollar nutqida erkalash-suyish ma’nolari ohangning past-balandligi, pauza, urg‘u va tembr orqali ifodalanadi. Ayollar nutqidagi intonatsiya erkaklar nutqiga qaraganda hissiyroq, melodik va ko‘proq o‘zgaruvchan bo‘lib, u nutqning mazmuniy-emotsional ta’sirini oshiradi. Shuningdek, ayollar so‘zlovida yuz ifodalari, imo-ishora va fonetik yumshoqlik ham erkalash va suyish ma’nosini kuchaytiruvchi paralingvistik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ayollar nutqida bunday ma’nolarni ifodalovchi vositalar, asosan, shaxslararo yaqinlik, oilaviy munosabatlar, ona-bola, er-xotin, opa-singil kabi ijtimoiy rollar bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli ayollar nutqida mehrga asoslangan kommunikativ strategiya ustuvor bo‘lib, u ayollarning tabiiy psixologik yumshoqligi, empatiya va hissiy sezgirlik xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Shuningdek, o‘zbek tili madaniyatida erkalash-suyish ma’nolari xalq og‘zaki ijodi, maqollar, qo‘shiqlar, doston va badiiy asarlarda ham keng aks etadi. Masalan, ona bolasiga “ko‘z nurim”, “jon bolam”, “g‘uncham” deb murojaat qiladi, bu esa so‘z orqali ifodalangan beg‘araz mehrning timsolidir. Shu bilan birga, zamonaviy ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda ham ayollar nutqidagi bu xususiyatlar yangi shakllarda namoyon bo‘lib, “erkalash nutqi” madaniy belgining o‘zgaruvchanligini ko‘rsatadi.

Ayollar nutqidagi erkalash-suyish ifodalari sotsiokulturologik nuqtai nazardan qaralganda, milliy qadriyatlar va an’anaviy oilaviy tuzilmaning til tizimidagi in’ikosidir. Ayol kishi jamiyatda ko‘proq mehr, sabr, g‘amxo‘rlik ramzi sifatida

qaralganligi sababli, uning nutqida bu ma’nolar tabiiy tarzda mustahkam o‘rnashgan. Tilshunos olimlar N. Mahmudova, S. Rahimova, E. Xudoyberganovalar fikricha, ayol nutqining ekspressivligi uning shaxsiy va ijtimoiy tajribasi bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, unda til vositalari orqali emotsional identifikatsiya jarayoni kechadi.Bundan tashqari, gender lingvistika doirasida olib borilgan xorijiy tadqiqotlarda ayollar nutqida “affektiv muloqot” (affective communication) tushunchasi asosiy o‘rin egallaydi.

Xulosa qilib aytganda, ayollar nutqi o‘zbek tilining eng nozik, hissiy va estetik qatlamlaridan biridir. Unda erkalash va suyish ma’nolari nafaqat grammatik yoki leksik vositalar orqali, balki ayol shaxsining ruhiy holati, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi orqali ham ifodalanadi. Ayollar so‘zlashuvida mehr, samimiyat va g‘amxo‘rlik kabi his-tuyg‘ular til vositalari yordamida tabiiy tarzda aks etadi.Ayollar nutqidagi erkalash va suyish ma’nolari o‘zbek xalqining milliy tafakkuri, oilaviy qadriyatlari va madaniy merosi bilan bevosita bog‘liq. Bu xususiyatlar orqali ayol tabiatiga xos yumshoqlik, sabr-toqat va mehr ifodalanadi. Shu jihatdan, ayol nutqini o‘rganish o‘zbek tili madaniyatini, hissiy-estetik imkoniyatlarini hamda xalq ruhiyatining til tizimidagi ifodasini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, ayollar nutqida erkalash-suyish ma’nosining ifodalanish xususiyatlarini tadqiq etish tilshunoslik, psixolingvistika va gender lingvistika yo‘nalishlarida yangi ilmiy yondashuvlarni shakllantiradi. Bu esa o‘zbek tilining boy hissiy imkoniyatlarini chuqurroq anglash, milliy madaniyatda ayol obrazining lisoniy ifodasini tahlil qilish hamda zamonaviy kommunikatsiya jarayonlarida tilning estetik funksiyasini ochib berishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1.Mahmudova N. O‘zbek ayollar nutqining lingvistik xususiyatlari. Toshkent: Fan nashriyoti, 2016.

2.Xudoyberganova E. Gender lingvistika va ayol nutqining madaniy xususiyatlari. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti ilmiy to‘plami, 2019.

3.Rahimova S. O‘zbek tili nutq madaniyatida ayol obrazining ifodalanishi. “Filologiya masalalari” jurnali, №3, 2021.

4.Бородина Н. В. Женская речь как лингвокультурное явление. Москва: Издательство МГУ, 2015.

5.Гольдберг Е. А. Гендерные особенности речи в современном русском языке. Санкт-Петербург: Наука, 2018.